

Bartoněk, Antonín

[Hoffmann, Otto. Geschichte der griechischen Sprache I: bis zum Anfang der klassischen Zeit]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1956, vol. 5, iss. A4, pp. 134-136

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101576>

Access Date: 27. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

kativů futura je u Homéra daleko více než ostatních pěti možností dohromady (1000 až 2000 : 75).

Ale nadto je vůbec i otázka, zda můžeme dnes jen tak beze všeho postavit na zcela stejnou úroveň na př. hom. ὄ; ποτέ τις ἐπέει (Δ 182) a καί ποτέ τις εἴρησιν (Ζ 459). Je velmi nejisté, zda se nám vůbec dostává gramatického citu pro to, abychom dovedli vskutku přesně rozlišit to, co tehdejší Řekové v takovýchto případech vyjadřovali futurem, resp. konjunktivem. Vždyť stejně tak dovede náš jazykový cit, vypěstovaný na moderních jazycích, jen velmi nedokonale proniknout do podstaty rozdílů mezi řec. μή λέγῃτε a μή λέγοιτε anebo mezi řeckým — ale i latinským — vyjádřením potenciality (λέξετε ἄν; *dixerit*) a ir-reality (λέξῃσιν ἄν; *diceret*). Proto si nakonec musíme při překladu do češtiny pomáhat takovými formálně rozlišovacími pomůckami, jako jsou dvojice *al nemluvíte* (pro řec. konjunktiv), *kéž nemluvíte* (pro optativ); *snad by řekl* (pro řec. i lat. potentialis), *řekl by* (pro irrealis). Za tohoto stavu věci není pak zcela důsledné ani to, jestliže překládáme futurem konjunktivy v očekávací formě řeckého podmínkového souvětí. Smysl věty se tím sice asi nijak nemění, ale vyvozovat z takovýchto případů, že původní význam řeckého konjunktivu byl futurální, by bylo snad stejně odvážné jako případné tvrzení, že český kondicionál je futurálního původu, protože se jím velmi často označuje děj, který se má teprve v budoucnosti uskutečnit (*kdybych ho uviděl, řekl bych mu to; prosím tě, abys přišel*).

Ale i autorčiny výklady o původním významu optativu jsou příliš spekulativní. Zdá se velmi pravděpodobným, že její názor na optativ jako na původní futurum, „vržené do minulosti“, je odrazem toho, že v angličtině — a podobně i v jiných západoevropských jazycích — je nutno vyjadřovat ve vedlejší větě po čase minulém následnost nikoli futurem, ale zvláštním tvarem, zvaným *Future in the Past* (t. j. „minulým tvarem budoucím, který se shoduje s kondicionálem: *he says he will come; he said he would come*). To je ovšem jev souslednosti časové, ale ta se — jak se zdá — vyvinula pouze v části indoevropských jazyků, a to ještě poměrně pozdě. Sama řečtina, zvláště řeč Homérova, byla jistě tímto zjevem zasazena daleko méně, než se autorka domnívá.

Však přes všechny tyto výhrady je studie E. A. Hahnové práce neobyčejně podnětná a právem vzbudila značný ohlas v odborné literatuře. Mnoho z autorčinych vývodů nutí čtenáře, aby na ně ihned reagoval, ať už pozitivně nebo negativně, a aby znova promýšlel některé z nejobtížnějších otázek indoevropské morfologie a syntaxe. Jednou z vůbec nejcennějších kapitol je pak zmíněný již výklad o významné úloze modálních částic v indohetitštině. Ani zde nelze snad úplně se vším souhlasit; tak na př. je velmi nejisté, do jaké míry lze považovat att. ἄν, střídající se v některých řeckých dialektech s κε, za dosti starobylé, aby jím bylo bývalo možno vyjadřovat modální odstíny v době, kdy ještě nebylo slovesných modů. Otázka však zůstává dosud otevřená a může přinést ještě mnoho pozoruhodných odhalení.

Kladem recenzované knihy je i její celková kompozice s rozsáhlým úvodem a s přehlednými, shrnujícími kapitolami; cenné údaje obsahují i velmi četné poznámky. Přehlednost knihy zvyšuje značně také její vhodná grafická úprava a průběžné číslování paragrafů. I to činí ze studie E. A. Hahnové — přes odvážnost, a vůbec problematičnost její hypotézy — práci hodnou vážného prostudování.

Antonín Bartoněk

Otto Hoffmann, Geschichte der griechischen Sprache I [bis zum Ausgang der klassischen Zeit], 3. Auflage bearbeitet von Albert Debrunner [Sammlung Göschen 111], Berlin, de Gruyter 1953; stran 156.

Je přímo ironií osudu, že Debrunnerem přepracovaný první díl Hoffmannovy práce vyšel právě v roce, který přinesl velmi významné změny v pojetí některých úseků dějin řeckého jazyka. Vždyť mohl-li ještě v letech 1952—1953 D. převzít velkou většinu Hoffmannových vývodů z jeho druhého vydání [Berlin 1916] bez podstatnějších změn, musel by asi už dnes velmi radikálně přepracovat mnoho paragrafů především z prvního oddílu knihy. Tolik nového přineslo zatím rozluštění t. zv. krétského lineárního písma B.

V Debrunnerově přepracování není tedy zvláště závažných rozdílů proti vydání staršímu. I uspořádání zůstalo stejné, zvýšila se však přehlednost textu průběžným číslováním paragrafů. Byly připojeny jen některé méně rozsáhlé dodatky, zpracované většinou na základě nových vědeckých poznatků, v době Hoffmannově ještě neznámých [zcela nové jsou §§ 11 a 63, jednající důkladněji o Illyrech; v §§ 1 a 44 čteme zmínky o lineárních písmech krétských (v § 1 též o písmě hieroglyficko-piktografickém), ale ještě bez autorovy znalosti Ventrisova rozluštění; srov. i § 131 — D. tu při výkladech o melice dokládá materiálem z papyrů t. zv. nepřavý aiolismus]; mistry se pak setkáváme jak s novými příklady jazy-

kovými, které ilustrují podávané výklady, tak i s novými etymologiemi [§ 19 — vedle Dia se považuje za božstvo ide. původu i Pan a je srovnáván se stind. *Pūšan*; § 22 — řečti *κἀ-βειρο*, uvádění již u H. jako problematičtý doklad na spojitosti s Foiničány (str. 18), jsou srovnávání se stind. psovětním bohem, zvaným *Kubēra*]. Jiná Hoffmannova místa D. přeformuloval [§ 3 — obecný výklad o nářečních poměrech ve starém Řecku; § 67 — D. není tak rozhodně přesvědčen o řeckém ethnickém rázu vládnoucí třídy makedonské jako H. (str. 51); a mnoho jiných drobnějších případů, v nichž všeobecně převládají Debrunnerovy opatrnější, a většinou i stručnější formulace]. V novém vydání se však setkáváme i s několika závažnějším opravami Hoffmannových názorů, jež již bylo třeba na základě novějšího bádání rektifikovat [§ 3 — nejstarší řecké písemné památky autor posouvá ze 7. stol. (H. str. 6) do stol. osmého (po Ventrisově rozluštění je ovšem nutno položit tuto hranici nejméně do 15. stol. př. n. l.); § 18 — D. odvozuje něm. *Burg* z téže jazykové skupiny, k níž patřilo i předřecké obyvatelstvo, zatím co H. tuto možnost odmítal (str. 16); § 45 l) — podle D. je ark. *εἰζαυ* analogicky tvořeno k *εἰ* podle poměru *οὐκ ἄν: οὐ*; naproti tomu H. (str. 38) je rozkládá jako *εἰ κ' ἄν* (tedy jako by se užilo obojí modální partikule); § 60 h) — t. zv. dorské futurum je podle D. novotvar, podle H. starobylý jev (str. 47)]. Pokud pak D. některé výklady z Hoffmannova textu vypouští, jde obvykle o drobné poznámky, psané u H. *petitem* [na př. porůznu v § 60 — srov. s H. 46 n.], Delší vynechané partie se objevují jen v druhém oddíle knihy [období klasické], a to tam, kde H. zařadil do textu i některé výklady, vztahující se už spíše k době hellenistické [srov. konec § 71 a H. 54n.; dále srov. text, který by měl následovat po § 80, a H. 58n.; zvláště však § 83 a příslušný text u H. na str. 61—64].

H. i D. rozdělili látku knihy do dvou období, v období rané, t. j. předlitterární [str. 5—51, §§ 1—67], a v období „klasické“, čítajíc v to Homéra, Hesioda, lyriky atd. [52—152, §§ 68 až 238]. V první části — ihned po úvodní kapitole o pramenech [§§ 1—4] — probírají autoři nejprve otázku předřeckého substrátu [§§ 5—23]. Pelagasy a Lelegy — ve shodě s tradičním názorem — považují za Neindoevropany a Nesemity a spojují je se starým obyvatelstvem Malé Asie, opírajíce se o suffixy se známými elementy *-ss/-tt-* a *-nih-* (opomenuto je *-nd-*) v maloasijské i v balkánské místní nomenklatuře [§ 9n.]; do téže skupiny zařazují: jazyk nápísů z Lemnu a s ním příbuznou etruštinu [§ 12n.]. Přitom asi právem nepočítali ani H. ani D. s nějakým indoevropským předřeckým obyvatelstvem [avšak srov. v § 11 Debrunnerův výklad o Illyrech na řecké půdě], jak to v poslední době postulovali zvláště Georgijev a Van Windekens; podobně zaujímají dosti skeptické stanovisko i k vlívům foinickým [§ 22].

Správný je názor obou autorů v otázce „míšení“ rozdílných jazyků [§ 21] i jeden jazyk vychází vždy jako vítěz, ale zároveň může přijmout i některé zvláštnosti řeči druhé. Jako příklad artikulačních zvláštností, jež přejali Řekové z předřeckého substrátu, uvádějí pak oba nedorskou změnu *ti > si* a ionské [æ] (psáno nejčastěji jako H) místo staršího [ā]: srov. i nápadně veliký počet dublet právě v *a*-ových slabičných řadách lineárního písma B (viz A. Bartoněk *Nynější stav v luštění krétského lineárního písma B* v tomto čísle Sborníku, str. 121, pozn. 66).

V názoru na původní diferenciaci řeckých kmenů se shodují H. a D. aspoň v některých bodech s Kretschmerem; uznávají nářeční rozdíly už před samotným příchodem Řeků do jejich historických sídel, i když se nedomnívají, že by tyto rozdíly byly bývaly nějak podstatné [§ 6], a počítají Iony k první vlně řeckých příchozích, i když přitom netvrdí, že se tato vlna skládala pouze z nich [§ 33]. V zásadě totiž chápou vznik tradičních kmenových odlišností jako něco druhotného a mají za to, že se Ionové zformovali až ve východní části středního Řecka a v přilehlých krajích Peloponnesu, „Achajové“ v Thessalii [§§ 23, 25, 33] a Dorové v Epeiru [50]. Ani rozluštění lineárního písma B dosud najisto neobjasnilo, zda byli prvními řeckými kolonisty na Peloponnesu Hoffmannovi a Debrunnerovi Ionové či „Achajové“ (těmi oba autoři myslí ethnicky živel, reprezentovaný v historické době Aiolů, Bojotany, Thessaly, Arkady i řeckými obyvateli Kypru), a dodnes jsou v této otázce názory badatelů rozděleny. Přispěla k tomu i nejistota, s kterými známými řeckými dialekty jazyk tohoto lineárního písma třeba spojit.

V dalším textu se soustavně probírají osudy i jazykové zvláštnosti Ionů [§§ 24—32], Achajů [33—49], a Dorů [50—61]; ne zcela přesné je tu tvrzení, že se na Peloponnesu udržel „achajský“ dialekt v Arkadii a v části Elidy [§ 41, srov. i § 55]. Elejské nápisy je totiž nutno považovat za dorské, resp. za „severozápadorecké“, a citovaný odkaz na Strabona nemůže mít pro nás — bez konkrétních jazykových dokladů — zatím dostatečnou průkaznou hodnotu; ale ani spojování dialektu arkado-kyperského s „Achajy“, jak je chápou H. a D., nelze považovat za prokázané. V nejnovějších pracích o řeckých dialektech se totiž řeší také otázka arkado-kyperská ve souvislosti s jazykovou klasifikací „staré mykénštiny“, a nechybí badatelů, kteří tu hledají — a nalézají — podobnosti s ionštinou (Pisani, Risch). První oddíl knihy se končí výkladem o Illyrech, Thráciích a Makedonech [§§ 62—67]. Jistý

rozpor je v tom, že v § 62 Illyrové teprve přicházejí ze severu, kdežto podle § 11 byli na řecké půdě už dávno předtím (projevuje se tu nedostatečné vyrovnání doplňků Debrunnerových se staršími výklady Hoffmanovými).

Debrunnerovo zpracování druhé části knihy se shoduje s původním Hoffmanovým textem ještě více, než tomu bylo v oddíle prvním. První čtyři kapitoly jsou věnovány nejrůznějším otázkám jazykových stylů „klasické“ doby (§§ 68–88). Zvláštní pozornosti se tu těší zejména lidová řeč nižších společenských tříd ve srovnání s hovorovou řečí vrstev vzdělaných (§§ 72–80). Po krátké kapitole o řecké textové tradici (§§ 89–95) následuje pak jazykový rozbor jednotlivých předhellenistických autorů, a to v zásadě podle literárních druhů. Začíná se Homérem (§§ 96–105), a v dalších kapitolách se přechází na jazykový usus Hesiodův, řeč elegie, epigram, poesii iambickou a trochejskou, melos, lyriku sborovou, attickou tragedii a na starou attickou komedii (§§ 106–205). Všude se tu přihlíží k speci-fičnosti toho či onoho literárního druhu, některé formulece jsou však dosti schematické (§ 86 – příliš zjednodušený výklad o tom, že jiné slovesné druhy než epos nejsou spojeny tak pevným svazkem s příslušným specifickým dialektem; srov. i § 219, jehož formulace není v přesném souladu s vývodem v § 86). Opětne se tu věnuje zvláštní pozornost prvkům hovorové mluvy. Tak je tomu zejména ve výkladech o Aristofanovi (§§ 189–205); zdůrazňuje se však, že u něho jde hlavně o odraz hovorové mluvy athénských vzdělanců (§§ 189, 191), kdežto hovorové výrazy nejnižších vrstev se prý objevují v A. jen velmi zřídka (§ 190). Tato otázka bude potřebovat ještě bližšího prozkoumání. Hodný pozor je i výklad o nářečních prvcích u A. a o jejich funkčně-umělecké hodnotě (§§ 192–194). Dílo je zakončeno rozsáhlou kapitolou, věnovanou předhellenistické próze a vývoji jejího jazykového stylu (§§ 206–238).

Recenzovaná práce neobyčejně vyniká přehledností obsahu, jasností formulací, i přesností a rozsáhlostí dokladového materiálu. Je přes zmíněné už drobné nedostatky prací velmi podnětnou a zůstane jistě nadále – i ve své nové úpravě – cennou pomůckou pro všechny, kdož se zabývají klasickou filologií.

Antonín Bartoněk

Les Langues du Monde. Par une groupe des linguistes sous la direction de A. Meillet et M. Cohen. Nouvelle édition. Paris, CNRS (Champion), 1952. Str. 42 + 1296. 21 map.

Děl podávajících výčet jazyků světa a jejich klasifikaci, příp. i krátké popisy, není nedostatek. Najdeme mezi nimi několikasvazková kompendia i kapesní příručky. V dějinách jazykovědy mají význam především tři takováto kompendia podávající výčet jazyků a jejich popisy. První z nich je Adelungův *Mithridates*, jenž vyšel v době, kdy se kladly základy k moderní vědě o jazyku. I když Adelung ještě nepřihlédl k pracím Boppovým a Raskovým, přece je jeho kompendium dílem vědeckým, prostým všelijakých fantastických dohadů, jež se objevují v podobných pracích 18. století. – V osmdesátých letech minulého století nahradil *Mithridata Grundriß der Sprachwissenschaft* od Fr. Müllera, dílo na svou dobu znamenité. I když je dnes z valné části zastaralý, přece jen k němu ještě leckdy sáhneme, hledající poučení o některých jazycích, pro něž není přístupnější pomůcky. – Dílem, jež mělo nahradit zastaralý Müllerův *Grundriß*, byl tlustý svazek vyšlý r. 1924 v Paříži pod názvem *Langues du Monde*, kolektivní to práce řady odborníků pod vrchní redakcí slavného indoevropeisty A. Meilleta a semitisty M. Cohena. Kolektivní zpracování se jeví v naší době, při ohromném rozsahu jak jazykového materiálu tak i odborné literatury, kterou nutno vzít v úvahu, jako jedině vyhovující, i když má některé nevýhody: nejednotnost hledisek na některé problémy (zvl. problémy vztahů mezi jednotlivými rodinami), nestejné zpracování příspěvků atp. To se projevilo i v *Langues*. Avšak i přes některé nedostatky (srov. na př. zprávu v *IJ* XI. 69) to bylo dílo vynikající a bylo záhy rozebráno. S přípravou nového vydání se započalo již v r. 1938, druhá světová válka však způsobila, že kniha vyšla v novém rouše až r. 1952. Hlavním redaktorem tohoto nového vydání je M. Cohen, jméno A. Meilleta však bylo ponecháno v záhlaví knihy. . . „la double signature est maintenue au titre d'un livre qui veut rester conforme à la méthode et aux enseignements du maître disparu.“ Předmluva je nahrazena krátkým „avertissement“ (úvodní poznámkou), kde Cohen stručně seznamuje čtenáře s hlavními zásadami a historií nového vydání. Nové vydání vypustilo starý Meilletův úvod vykládající obsírně o otázkách genealogické klasifikace jazyků (tento výklad je totiž obsažen v Meilletově knize *Linguistique historique et linguistique générale* a bylo by tudíž zbytečné jej zde přetiskovat). Zato vzrostly poznámky o transkripci a hlavně úvodní bibliografie prací o klasifikaci jazyků. – Jednotlivé kapitoly byly zčásti zpracovány stejnými odborníky jako v prvním vydání (stupeň přepracování je v konkrétních případech různý), některé kapitoly spočívají na částečném přepracování původního